

Petr Jenč

Nejstarší identifikované letopočty v Besedických skalách nesouvisejí s úkryty českých bratří ani s prvními obdivovateli romantických zákoutí z řad turistů. Soubor dvou křížů a letopočtů 1747, 1767 a 1815 zde spojuje me s opakovaným vymečováním hranice, snad lesních parcel (2009)

bratří. Podrobná dokumentace historických nápisů tedy existenci úkrytu českých bratří na Kalichu neprokázala. Samozřejmě nelze vyloučit, že po sobě nemuseli žádné stopy zanechat.

Pobělohorskou rekatolizaci do té doby převážně protestantské země komplikovalo několik faktorů – neochota obyvatelstva vzdát se víry svých předků, řídká farní síť, události třicetileté války a v menší míře rovněž ilegální přítomnost evangelických duchovních, kteří utvrzovali obyvatele v původní víře. Tito duchovní se však, pokud víme, neukrývali ve skalách, ale spíše v odlehlých vsích a dvorech, obvykle u svých souvěrců. Uvést lze příklad luteránského kněze Matěje Krocínovského, který si v polovině 30. let 17. století za místo svého tajného pobytu vybral Borek u Malé Skály. Až pozdější romantická legenda z něj udělala českého bratra a za úkryt mu určila oblast Kalicha. Udržitelná rovněž není představa o tom, že by se ve skalách se svými duchovními ukrývaly celé rodiny – nekatolická obyvatelstva neměli žádné důvody k tomu, aby se zde schovávali, neboť ještě v polovině 17. století byla na venkově velká většina obyvatel nekatolická.

Co se týče přítomnosti skalních rytin v oblasti Kalicha, případně na jiných lokalitách, v souvislosti s úkryty nekatolických kněží, je potřeba vzít rovněž v úvahu, že se jednalo v té době o součást malého procenta gramotných obyvatel a zdálo by se spíše neobvyklé, že by po sobě v měkkém pískovci nezanechali nějakou stopu. Za tuto stopu však stěží mohou být pokládány vytesané kapsy po trámových konstrukcích a skalní stěny oklepávané nástroji typu špičáku, které jsme shodou okolností našli ve všech lokalitách „česko-bratrské“ turistické stezky, ale i na dalších místech, která s tímto kultem neměla nic společného. Tyto antropogenní stopy spojujeme (až na možné výjimky) s činností kameníků, doloženou v celém masivu Kalicha, i když samozřejmě nelze vyloučit ani období válečných refugií. S podobným zjištěním skončil také epigrafický průzkum Maloskalské Drábovny. Ani zde se v terénu nepodařilo žádné objekty z pobělohorského období pomoci skalních nápisů doložit. Zajímavým místem česko-bratrské tradice na Drábovně je především jeskyně Husova kaple s pamětním nápisem „roku 1636 / se zde / skrýval / M. Krocínovský / Kněz / česko-bratrský“, který podle provedení písma datujeme do začátku 20. stol.

Počátky česko-bratrské tradice na Kalichu lze nejpravděpodobněji spojit s již zmíněnou osobností J. E. Vitáska (1817–1897), přítele Havlíčka Borovského a zároveň františkána, který v turnovském konventu tohoto řádu působil v letech 1851–1867. Předtím kolem r. 1840 sice kronikář Antonín Ježek z nedalekého Vráta zaznamenal, že je zde v jeskyni (Sluj českých bratří) „špicem“ vyryt kalich a celou lokalitu spojil s útočištěm turnovských dominikánů před husity, ale až ve Vitáskově knize *Východ botanický v okolí Turnovském* z r. 1870 je poprvé lokalita Kalicha uvedena jako místo úkrytu členů Jednoty bratrské. Inspiraci mu snad mohli poskytnout místní obyvatelé, kteří se ve skalách schovávali před nepřátelskými vojenskými oddíly během prusko-rakouské války r. 1866. Vitásek ve zmíněném díle píše, že na skále ob-

jevil, mimo „sporé nápisy novější“ – jak lze z kontextu pochopit, měl zřejmě na mysli „turistické“ nápisy z 19. století – také vyrytý kalich, letopočet 1634 a nápis „K. P.“ (údajně „kalich Páně“). Po těchto objektech není v současnosti žádná stopa. Právě Vitáskovi tak snad lze připisat autorství prvních „bratrských“ nápisů v této lokalitě. Jeden z neznámějších místních textů (původně umístěný na levé stěně vstupu do jeskyně) dokonce obsahuje i františkánovo jméno. Jedná se o černě provedenou malbu kalicha se čtyřverším: „Vítám tebe v citu rozechvění / místo a tu sluji tvoji, / jež před věky v krutém utrpení / skryla bratry pod obojí“ s podpisem „Jindřich Erazim Vitásek / Moravan.“, což snad odkazuje na františkánovo brněnské rodiště. Nápis však nemusel vzniknout Vitáskovou zásluhou, ale mohl být na lokalitu doplněn jeho následovníky. Tradice místa byla nadále rozvíjena českými vlastenci, kteří české bratry chápali jako symbol našeho národa, pokračovatele husitství a nositele české vzdělanosti a jazyka i pobělohorské mučednické. Vlastenci pak samozřejmě toužili spatřit ono slavné místo utrpení na vlastní oči, a tak se ze Sluje českých bratří stala postupně turisticky vyhledávaná lokalita. Právě tyto příchozí ovšem často neodolali a přidávali ke stávajícím nápisům své vlastní. Jednalo se jak o nápisy s bratrskou tematikou, např. „NIC NEVZALI JSME SEBOU PO VŠEM VETA / JEN BIBLI KRALICKOU LABYRINT SVĚTA / 1892 PAMÁTCE 300. L. NAR. 1592 / J. AMOSA KOMENSKÉHO“ doplněný nezbytným vyobrazením kalicha, tak o pamětní podpisy provedené barvou, tužkou či uhlem. Lokalitu ještě koncem 19. století velmi zpopularizoval Durychův průvodce.

Ačkoliv významný regionální historik J. V. Šimák označil „bratrské“ nápisy za novodobou mystifikaci v novém průvodci po Českém ráji z roku 1904, všeobecnému rozšíření bratrské legendy to nezabránilo. Za první republiky byly naopak osudy Jednoty bratrské velmi popularizovány a Kalich zažil jedno z hlavních období turistického rozkvětu. Bratrskou tradici místa propagoval především František Kinský z Besedice, který zde v srpnu 1925 otevřel turistickou chatu U Kalicha. Ačkoliv byla Sluj českých bratří hojně navštěvována, „turistických“ rytin máme z tohoto období zaznamenáno poměrně malé množství, zvláště v porovnání s koncem 19. století. Zda návštěvníci začali místo vnímat poněkud pietněji, můžeme pouze spekulovat. Tradice Kalicha jako místa úkrytu členů Jednoty bratrské tak kontinuálně přetrvávala po celé 20. století.

Čeští bratři se v Českém ráji ukrývali, ale pravděpodobně na jiných místech, než líčí vlastivědné bádání. Jednota bratrská byla od doby svého vzniku v polovině 15. století v podstatě nelegální církví a její přívrženci byli pak především v průběhu 16. století několikrát vystaveni pronásledování. Právě v těchto dobách mohli především česko-bratrští duchovní skutečně využívat různé skalní úkryty. Předpokládá to můžeme snad minimálně v letech 1573–74 v oblasti Drábských světniček, kde se v jedné z tesaných prostor zachoval letopočet „15+73“, přičemž o rok později máme zaznamenanou stížnost na faráře v Bosni, že ve své farnosti v lesích kolem Mužského trpí schůzky Jednoty bratrské. Stejná lokalita byla velmi pravděpodobně využita také ve 20. a 30. letech 17. století, kdy se sem nejspíše opět uchýlili čeští bratři. Dokládají to jak skalní rytiny – 2x „1623“, „1625 / IAS“, „1629 / GINDRZICH: W.“, „1637 / PM“ – tak i nečetné písemné zprávy.

Můžeme konstatovat, že jsme se k možnosti ukrývání příslušníků Jednoty bratrské v oblasti Kalicha vyjádřili stejně skepticky, jako již v roce 1904 a podrobněji i v r. 1913 historik J. V. Šimák. Jeho argumentace byla založena především na obecné historické rovině a znalosti pobělohorské regionální problematiky. Náš výzkum dokázal totéž pomocí detailní interpretace skalních rytin, z nichž žádná není starší 19. století, s výjimkou hraničních křížů a s nimi souvisejících letopočtů z 18. století („1747“ a „1767“) v jihovýchodní části Kalicha. Skalní oblast Kalich naopak vnímáme jako místo výrazně pozmeněné lámáním a zpracováním kamene, přinejmenším v 18. století, s přesahem do století následujícího. Zdokumentováno zde bylo 180 poloh s doklady těžby pískovce (lomy, lánané plochy na způsob „lavicování“, trhané bloky s vysekanými kapsami pro umístění klnů, deponia kamenického odpadu), 23 poloh dokládajících příležitostnou místní výrobu brusných kotoučů a šest, resp. sedm jeskynních lokalit, které mohly původně sloužit jako zázemí kameníků a skladiště lomařského nářadí (tzv. kamenické jeskyně).

Petr Jenč, Vladimír Peša, Martin Barus